

Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya Örnekleri

Faruk TAŞCI*

Özet: Bu çalışmada, yaşlılara yönelik sosyal politikalar ele alınmaktadır. Yaşlılara yönelik sosyal politikaların ne anlama geldiği ve bu politikalara ihtiyaç duyulmasının nedenleri ortaya konduktan sonra, yaşlılara yönelik sosyal politika uygulamalarına yer verilecektir. En nihayetinde ise, yaşlılara yönelik sosyal politikalar, İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya gibi farklı refah devletleri sınıflandırmasına dâhil edilen ülkeler açısından ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, sosyal politika, İsveç, Almanya, İngiltere, İtalya.

Social Policies For The Old:

The Cases Of Sweden, Germany, Uk, And Italy

Abstract: This article deals with social policies for the old. Firstly, what social policies for the old are, and the reasons for need to these policies, then the applications of social policies for the old will be mentioned. Eventually social policies for the old are examined in terms of Sweden, Germany, UK, and Italy with respect to their different welfare regimes.

Keywords: The old, social policy, Sweden, Germany, UK, Italy.

GİRİŞ

Yaşlılara yönelik olarak üretilen/üretilemesi düşünülen politikalar, sosyal politika alanındaki en önemli konulardan biri olarak bilinmektedir. Dünya ölçeğinde gözle görülen bir şekilde yaşlıların sayısındaki artış, yaşlılara yönelik sosyal politikalara daha önem vermeye yol açmaktadır.

“Yaşlılık” diye bilinen dönem, insanlar için uğranılması kaçınılmaz bir süreç işaret etmektedir. Bu dönem ile birlikte, dönemin kendine has özellikleri ile karşılaşılması da muhakkak olmaktadır. Bu anlamda, yaşlılık döneminde fiziki güçsüzlüklerden başlayan ve diğer çeşitli zayıflıklara uzanan bir güçten düşme ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bu bakımdan yaşlılar, yemek yeme, temel ihtiyaçlarını giderme, alış-veriş yapma, insanlarla ilişki kurma, sokağa çıkma, yürüme gibi en

* Arş. Görevlisi İstanbul Üniversitesi. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Bölümü

basit ihtiyaçlarını gideremeyecek duruma gelmektedir. İşte bu noktalarda yaşlıların desteklenmesi gündeme gelmektedir.

Yaşlılara dönük sosyal politikalar, bu desteğin somut/pratik “sosyal” yönü olarak bilinmektedir. Bu çerçevede, bakım hizmetleri, sosyal hizmetler, sosyal yardımlar ve çeşitli emeklilik sistemleri yolu ile yaşlılara yönelik sosyal politikalar geliştirilmektedir ve uygulanmaktadır.

Bu çalışmada, yaşlılara dönük sosyal politika uygulamaları ele alınmaktadır. Yaşlılara dönük sosyal politikaların ne anlama geldiği, bu politikalara neden ihtiyaç duyulduğu, hangi tür politikaların önemli olduğu, yaşlılara dönük sosyal politikalar açısından önemli bir çerçeveyi ifade etmektedir. İşte bu çalışma ile bu çerçevelere yer verilmektedir. Esasında ise, bu çerçeveler, İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya gibi refah devletleri sınıflandırmasına dâhil edilen ülkeler açısından ele alınmaktadır.

I. YILLIK KAVRAMI VE YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKA İHTİYACININ GEREKÇELERİ

1. Yaşlılık Kavramı

Yaşlılık, insan hayatının kaçınılmaz sürecinin son aşaması ve geri dönülemez durumdur. Yaşlılık, kişiden kişiye değişebilen bir kavramdır. Her kişinin farklı bir biyolojik geçmişi, farklı iş deneyimleri ve farklı bir duygusal yaşamı olduğu bir gerçektir. Ayrıca yaşlılık, toplumlar arasında da farklılaşabilmektedir; yaşlanmada toplum ve kültürün yeri önemli bir rol oynamaktadır (DPT, 2007: 1). Öte yandan yaşlanma/yaşlılık, genel olarak bir “yetersizlik süreci” şeklinde ifade edilmektedir. Bahsedilen farklılıklara dayanan bir yaşlanma kriteri belirlemek mümkün olmadığı için, kronolojik olarak belirlenmiş belirli bir yaş tanımlaması yapılmak mecburiyetinde kalmaktadır (Caniklioğlu, 2007: 196).

Bu anlamda, farklı yönlerden “yaş” üzerinden tanımlamalar yapılmak suretiyle yaşlılık anlamlı bir çerçeveye oturtulmaya çalışılmaktadır. “Kronolojik yaş”, bu yönlerden biridir. Çerçevesini ise, insanın doğum tarihi ile başlayan süreç oluşturmaktadır. Buna göre, kronolojik yaş, bir şey için uygun olan ve olmayan insanların ayrıştırılmasında yararlanılan temel araç ve gösterge konumundadır. Ancak kronolojik yaş ile yaşlanmanın belirtileri tam anlamıyla ortaya konulamadığı için, nüfusun belli bir kısmının yanlış sınıflandırılması söz konusu olabilmektedir (Altan ve Şişman, 2003: 5).

Bu yanlış sınıflandırmanın bir çözümü olarak, yaşlılık ile ilgili tanımlamalarda diğer yön devreye girmektedir. Bu çerçeve, yaşlılığın “fonksiyonel” yönüne işaret etmektedir. Buna göre, fonksiyonel anlamda yaşlılık, fiziksel güç, hareketlilik, dayanıklılık, koordinasyon ve zihinsel kapasite gibi özellikleri ile insanların yaş kategorilerine ayrılması olarak ortaya çıkmaktadır (Altan ve Şişman, 2003: 7).

Yaşlılık tanımlamalarının “kronolojik yaş” kategorisinin de açılımı olan diğer bir yönü, “65 yaş sınırı” üzerinedir. 65 yaş sınırı, genellikle kişilerin emekliye

ayrılması sonrasında, bazı kişilerin sosyal güvenlik ve sağlık hizmetlerine özel olarak ihtiyaç duymasına işaret eden bir dönemin başlangıcı olarak telakki edilmektedir (Altan ve Şişman, 2003: 5). Diğer taraftan, sosyal yardımlardan faydalanmak için hukukî düzenlemelerin esas alındığı kronolojik yaş sınırı ile yaşlılık sigortasından faydalanmak için öngörülen kronolojik yaş sınırları arasında ülkeler bakımından bazı farklılıklar bulunmasına rağmen, 65 yaş sınırı, bu alanda uluslararası bir kabul görmüş ve yaygın bir uygulama zemini bulmuştur (Altan ve Şişman, 2003: 6).

Tüm bu tanımlardan farklı istikamette de “yaşlılık” tanımına rastlanmaktadır. Bu farklı yaklaşıma göre yaşlılık, kronolojik bir veri olarak görülmemektedir. Yaşlılığın farklı bir yönü bulunmaktadır. Bu farklı yön, fiziksel ve zihinsel sağlığı koruma, diet ve egzersizi dikkatli bir şekilde yerine getirme, kendi akranları ile sosyal alanlarda boy gösterme şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede değerlendirilen bir yaşlılık, sosyal anlamda kendi kendini “parlatıcılık” tabiri ile ifadelendirilmektedir (Seabrook, 2003: 10).

2. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politika İhtiyacının Gereççeleri/Temelleri

Yaşlılara yönelik sosyal politikalar geliştirmenin temelinde, demografik nedenler, ekonomik faktörler, sosyal nedenler olarak aile yapısındaki dönüşümler, siyasî ve hukukî bir zemin olarak “sosyal devlet” ilkesi ve insanî gereççeler zikredilebilir.

2.1. Demografik Nedenler

20. yüzyıl, demografik değışimler açısından önemli parametreleri içinde barındırmaktadır. Özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki süreçlerde, gerek Avrupa’daki ve gerek dünyanın diğer bölgelerindeki ülkelerin, yüzbinlerce genç ve yetişkin yaş gruplarını yitirdikleri bilinmektedir. Bu durum, nüfus yapısındaki değışmelerin sebeplerinden biri olarak ortaya çıkmıştır (Altan, 2006: 10). Bu gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan demografik dönüşümün en önemli etkisi ise, 65 yaş üzeri nüfusun artması ve toplam nüfus içindeki oranının yükselmesi biçiminde ortaya çıkmıştır (Seyhun, 2006: 1).

Nüfus hızlı bir şekilde yaşlanmaktadır. Bu durum, sosyal güvenlik sisteminin bir yandan gelirlerinin azalması ve bir yandan da giderlerinin artması anlamına gelmektedir. Bu, yaşlıların sosyal güvenliğinin olumsuz bir şekilde etkilenmesi sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla ülkelerin nüfus piramit yapısındaki değışim hızı, sosyal güvenlik sisteminin geleceği açısından temel farklılaşmalara yol açabilmektedir (Başbakanlık, 2005: 33-34).

Nüfusun hızlı bir şekilde yaşlanmasının manası, nüfusu içindeki yaşlı oranlarının süratle artmasıdır. Gerçekten de AB-25’te nüfus içindeki yaşlıların (65 yaş ve üstü) oranı 1960 yılında %10.0 iken, 2000 yılı itibariyle %15.7 olmuştur; 2050

yılı projeksiyonu ise %29.9 olarak öngörülmektedir. 1960-2000-2050 periodunda sırasıyla Almanya %11.5, %16.2 ve %31.5 ile; Fransa %11.1, %11.2 ve %27.3 ile; İtalya %10.1, %23.3 ve %35.3 ile; İsveç %11.7, %15.8 ve %24.3 ve İngiltere %7.4, %16.2 ve %26.6 ile (Eurostat, 11.05.2008: 62) nüfus içindeki yaşlı oranları açısından önemli bir hızlanmaya işaret etmektedir.

Tablo 1: AB ve Bazı AB Ülkelerinde 65 Yaş ve Üstü Nüfus (%)

ÜLKELER	ORANLAR
AB-25	16.5
AB-15	17.0
DANİMARKA	15.0
İSPANYA	16.8
FRANSA	16.4
ALMANYA	18.6
İRLANDA	11.3
HOLLANDA	14.0
FİNLANDIYA	15.9
İSVEÇ	17.3
İNGİLTERE	15.9

Kaynak: EUROSTAT (2007), *Europe in Figures: Eurostat Yearbooks 2006-07*, Luxembourg, (Çevrimiçi), epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1073,46587259&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_product_code=KS-CD-06-001, s. 54.

Türkiye'nin yaşlı nüfus (65 yaş ve üstü) oranı ise, 1960 yılında %3.5, 2006 yılı %6.0 (DPT, 12.05.2008) ve 2008 yılı itibarıyla de %6.8 (TÜİK, 2008) olarak kayıtlara geçmiştir. Tablo 1 ile de anlaşılabilen göstergeler ve veriler, AB ve ülkelerini “çok yaşlı toplumlar” yapmakta iken, halihazırda Türkiye'yi “erişkin toplumlar” sınıfına sokmaktadır (Akgün vd., 2004: 106).^{*} Ancak Tablo 2'den de anlaşılacağı üzere, projeksiyonlar Türkiye'nin de “yaşlı” ve “çok yaşlı” toplumlar sınıfına dâhil olabileceğini göstermektedir.

^{*} Toplumlar yaşlı nüfus açısından 4 gruba ayrılmışlardır: 1- “Genç toplumlar”: 65 yaş ve üzeri nüfus %4'ten azdır. 2- “Erişkin toplumlar”: 65 yaş ve üzeri nüfus %4-7 arasındadır. 3- “Yaşlı toplumlar”: 65 yaş ve üzeri nüfus %7-10 arasındadır. 4- “Çok yaşlı toplumlar”: 65 yaş ve üzeri nüfus %10 üzerindedir. Bkz. Seva Akgün, Coşkun Bakar ve I. İrem Budakoğlu. (2004); ‘Dünyada ve Türkiye’de Yaşlı Nüfus Eğilimi, Sorunları ve İyileştirme Önerileri,’ *Türk Geriatri Dergisi*, C. 7, S. 2, s. 106.

Tablo 2: Bazı Ülkelerde ve Türkiye’de Yaşlanma Hızı (*)

ÜLKELER	%7 Oranına Ulaşılan Yıl	%14 Oranına Ulaşılan Yıl	Geçiş Süresi (Yıl)
Fransa	1865	1980	115
Almanya	1930	1975	45
İsveç	1890	1975	85
İngiltere	1930	1975	45
ABD	1945	2020	75
Türkiye	2012	2039	27

(*) 65 yaş ve üstü nüfusun 0-64 yaş arasındaki nüfusa oranının %7’den %14’e geçiş süresi
 Kaynak: T. C. Başbakanlık (2005), *Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma 9- Sosyal Güvenlik Reformu: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Ankara, Başbakanlık Basımevi, s. 35.

Demografik değişmelerin diğer bir yönü, BM’nin de 2005 yılında belirtmiş olduğu demografik dönüşüm faktörlerinden olan *teknolojik gelişmeler* ile ilintilidir (Seyhun, 2006: 5). Özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra hız kazanan teknolojik yenilikler ve buluşlar, hayat koşullarının iyileşmesini sağlamıştır. Daha da önemlisi, sağlık hizmetlerinden, önceki dönemlere nazaran, daha yaygın ve etkin bir şekilde faydalanma imkânı ortaya çıkmıştır (Altan, 2006: 268).

Tıptaki bu gelişmeler sonrasında doğal olarak bireyler daha uzun yaşar hale gelmiştir (TÜSİAD, 2004: 85). Teknolojik gelişmelere paralel olarak sağlık hizmetlerinin artırılması ve bilinçli beslenme sayesinde de ortalama ömür uzamaktadır (Seyhun, 2006: 6). Dünya’da 1955 yılında 48 yıl olan doğumda beklenen yaşam süresi, artık günümüzde 65 yıl civarındadır. Bu sürenin 2020 yılında 68 yıl olacağı varsayılmaktadır (Akgün vd., 2004: 105). AB-15’te beklenti, 2004 yılında erkeklerde 76 yıl ve kadınlarda 81.7 düzeyindedir. AB-25’te ise beklenti, erkeklerde 73.7 yıl ve kadınlarda 80.4 yıl olarak görülmektedir (Seyhun, 2006: 6). Türkiye açısından ise, beklenti 2002 yılında 70 yıl iken, 2020 yılında 73.9 yıla yükseleceği öngörülmektedir (Akgün vd., 2004: 105).

Ölüm oranlarının düşmesi ve yaşam beklentisinin artması ile birlikte, yaşlı nüfus da artmaktadır; çünkü yaşam beklentisi, yaşlı nüfusun yaşının daha da artması anlamına gelmektedir (Weeks, 2002: 1114). Ancak yaşam beklentisinin artması sonucunda, bir yandan tıbbî bakım hizmetlerinde bir maliyet artışı olacak, bir yandan da yaşlı bakımı ile ilgili emek maliyetleri de yükselecektir (Hamada ve Raut, 2007: 75). Ayrıca yaşam beklentisinin bir şekilde tıp teknolojisindeki gelişmeler ve uygulamaların ürünü olmasına rağmen, özellikle zengin ülkelerde beklentinin uzun olmasının temeli, biraz daha karmaşıktır. Bu ülkelerde doğurganlık oranlarının azalması ve diğer sosyo-ekonomik faktörlerin de etkisi söz konusu olabilmektedir (Seabrook, 2003: 5).

İşte tüm bu demografik etkiler sonucunda, ülkeler çeşitli yönlerden sosyal politika anlamında düzenlemelere gitmek zorunda kalmışlardır. Bu düzenlemelerin

en fazla olarak görüldüğü alan, yaşlılara dönük sosyal politika alanı olmuştur. Bu çerçevede, birçok ülkede yaşlılık sigortası sisteminde düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin, İngiltere ve Japonya hızlı demografik değişimler sonrasında, bu tarz düzenlemeler yapan ülkelerden sadece ikisidir (Béland ve Shinkawa, 2007: 365). Sonuçta, yaşanan demografik değişimler, yaşlıların nüfus içinde giderek daha önemli bir yer almalarına yol açmakta ve böylece yaşlılara dönük sosyal politika uygulamaları açısından önemli bir zemin ortaya çıkmaktadır.

2.2. Ekonomik Faktörler

Yaşlılara yönelik sosyal politika ihtiyacının diğer bir faktörü, ekonomik çerçevededir. Özellikle gelişmiş ülkelerde nüfus artışı yavaşlamış ve hatta durma noktasına gelmiştir. Daha da önemlisi, yaşlı nüfusun aktif nüfusa katılım oranları Türkiye ve Meksika dışındaki OECD ülkelerinde, sürekli ve belirgin bir biçimde düşüş göstermektedir (Altan, 2006: 271). 65 yaş ve üstü nüfusun çalışma çağındaki nüfusa oranı olarak da bilinen yaşlı nüfus bağımlılık oranı, çalışan nüfusun bakmakla yükümlü olduğu yaşlı nüfusa oranını ölçmektedir (Seyhun, 2006: 14). Bu anlamda verilere bakıldığında, gelecek 50 yıl ile ilgili projeksiyonlarda, 2000-2050 yılları arasında yaşlı nüfus bağımlılık oranlarının özellikle Avrupa’da iki katı artacağı tahminleri ile karşı karşıya kalınmaktadır (Seyhun, 2006: 14).

Bu durum, aktif nüfusun içinde yer alamayan yaşlı nüfusun sayısal ve oransal olarak artması sonucunda, makroekonomik açıdan yaşlıların sadece tüketici grubu içerisinde yer alacağı anlamına gelecektir. Bu nedenle, yaşlı nüfusun bağımlılık oranlarının yüksek olduğu ülkelerde, ulusal gelire katkılarının olmamasından dolayı yaşlıların, çalışma çağındaki nüfus için bir yük olacağı anlaşılmaktadır. Bu durum ise, ekonomik açıdan “rasyonel” olmayan bir hal olarak nitelenmektedir (Altan, 2006: 271).

Buna paralel bir yaklaşım, yaşlı nüfus bağımlılık oranlarının yüksek olmasının, tasarruf oranlarının düşmesine; düşük olmasının ise tasarruf oranlarının yükselmesine sebep olacağı şeklindedir (Murat, 2006: 112). Bu çerçevede, yaşlılara yönelik harcamalar da ekonomik etkiler açısından önemli bir hale gelmektedir. Özellikle sanayileşmiş ülkelerde, GSMH’nin önemli bir kısmının yaş-illitli harcamalara ayrıldığı görülmektedir. OECD ülkelerinde yaşlılara yönelik harcama, ortalama GSMH’nin %19’dur. Bu ortalamanın üstünde olan İsveç ve Danimarka gibi bazı ülkelerde harcamalar GSMH’nin %30 ve ortalamanın altında olan Polonya, Macaristan, Avusturya ve ABD gibi ülkelerde de GSMH’nin %12’sinden az olarak ortaya çıkmaktadır (Lee, 2007: 23).

Nihayetinde, yaşlı nüfusun artması, yaşam beklentilerinin ve sürelerinin artması, yaşlı nüfusun bağımlılık oranlarının yükselmesi gibi gelişmeler, yaşlılığın ekonomik açıdan bir değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

2.3. Sosyal Nedenler: Aile Yapısındaki Dönüşüm

Modern zamanlar, sadece ekonomik anlamda bir dönüşüme neden olmamış, aynı zamanda sosyal bir dönüşüme yol açmıştır. Bu sosyal dönüşümün en önemli merkezi “aile” kurumu olmuştur. Aile kurumundaki dönüşüm, aile içinde bir fert olan yaşlı birey için de kaçınılmaz olarak bir dönüm noktası olmuştur. Geleneksel aile kurumu içinde yaşlının konum ve statüsü güvence altındadır. Yaşlı kişi, ailenin en bilgili ve tecrübeli kişisi olarak saygı ile davranılan ve aynı zamanda ihtiyaçları giderilen bir kişisidir (Altan, 2006: 270).

Ancak bu durum, özellikle sanayileşmiş ülkelerde, sanayileşme ve şehirleşmenin sonucu olarak, hemen hemen ortadan kaybolmaya başlamıştır. Örneğin, 1929–1930 yılında, 60 yaş üzerindeki beşte birinden daha azı geniş aileler ve sadece %7’si üçüncü-nesil (torunlar) hanehalkı içinde yaşamaktadır (Seabrook, 2003: 2). Aile ilişkilerindeki bu dönüşüm, doğum oranlarındaki aşırı düşme ile de izah edilmektedir (Véron ve Pennec, 2007: 46)* Böylece çekirdek aile yapısı ile yaşamını ayrı sürdürmek zorunda kalan yaşlı insanların ortaya çıkması söz konusu olmuştur. Bunun manası ise, yaşlıların eskisi gibi birincil (aile) ve ikincil (akraba) çevresinden destek alamayacağıdır (Altan, 2006: 270). Çekirdek aile modeli yanında, tek ebeveynli ailelerin ortaya çıkması da geleneksel anlamda görülen desteklerin ortadan kaybolması anlamına gelmiştir (Altan, 2004: 84). Zira gerek çekirdek aile ve gerekse tek ebeveynli aile modelinde yaşlı bireylerin yeri bulunmamaktadır. Böylece, yaşlı bireyler yeni aile modellerinde dışarıda kalmak suretiyle “sosyal destek”ten mahrum duruma düşmüş olmaktadır.

Diğer taraftan, dönüşümün “aile kurma” ile ilgili yönleri de bulunmaktadır. Bu anlamda, evlenme oranları düşme eğilimindedir. Kişiler, eskisine oranla daha az evlenmektedir. Örneğin Almanya’da 1960 yılında bin kişi içinde evlenenlerin sayısı 9,5 iken şimdilerde 5’tir. İsveç’te de evlenme oranı 2000 yılında %4,5’tir. Evlenme yaşı ise, 30’ları bulmaktadır (Véron ve Pennec, 2007: 48).

Ayrıca aile kurabilenler bile ailelerini ayakta tutma ve devam ettirme anlamında zorluk çekmektedirler. Bunun sonucunda “boşanmalar” söz konusu olmaktadır. Bu durum, aile yapısını etkileyen diğer önemli bir konu olmuştur. Örneğin, Almanya ve Fransa’da 1980 yılında boşanma ile sonuçlanan evlilikler, 1960 yılına göre iki kata ulaşmıştır. Bu oranlar, gelişmiş ülkeler açısından farklılık arz etmektedir. İskandinav ülkeleri ve İngiltere’de oran, %40’ın üstünde bulunmaktadır (Véron ve Pennec, 2007: 49).

* Fakat ölüm oranlarındaki düşüş ile, ailevi ve sosyal dayanışmanın dengelendiğini de belirtmek gerekmektedir. *Bkz.* Jacques Véron ve Sophie Pennec. (2007); ‘Demographic Context of The Social Contract in Developed Countries: Unity And Diversity,’ *Ages, Generations and the Social Contract The Demographic Challenges Facing the Welfare State*, Eds. Jacques Véron, et.al., Springer, Netherlands, pp. 45-58.

Durum, Türkiye açısından bakıldığında, yukarıdaki tablo kadar keskin değildir. Zira Türkiye’de geniş aile yapısı çekirdek aileye doğru dönüşmeye devam etmesine rağmen, fonksiyonel olarak geniş aile ve akrabalık sistemi yerini muhafaza etmektedir (Altan, 2006: 271). Ancak özellikle İstanbul gibi büyükşehirlerde yapılan araştırmalar geleneksel dayanışma ağlarının zayıfladığını haber vermektedir (DPT, 2006: 53).

İşte “aile” kurumu ile ilgili bahsedilen bütün bu dönüşümler, geleneksel anlamda aile içindeki yeri ve önemi olan ve bundan dolayı sosyal politika ihtiyaçlarının giderilmesinde sıkıntı yaşamayan yaşlılar açısından olumsuz anlamda bir dönüm noktası olmuştur. Bunun neticesinde, sosyal ve ekonomik dönüşümden kaynaklanan olumsuzlukları telafi etme bakımından, yaşlılara yönelik “kurumsal” anlamda sosyal politikaların önemi ve yeri zorunlu hale gelmiştir. Bu çerçevede bu kitleye yönelik sosyal politikaların geliştirilmesi ihtiyaç olarak görülmeye başlanmıştır.

2.4. Siyasî-Hukukî Zemin: “Sosyal Devlet” İlkesi

Yaşlılara dönük sosyal politikaların temelini oluşturan diğer bir çerçeve “sosyal devlet” ilkesinin hukukî ve siyasî anlamda özellikle gelişmiş ülkelerde kendisine yer bulması olmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında, birçok ülke tarafından “sosyal devlet” ilkesi benimsenmiş, birçok ülkenin anayasalarında yerini almış (Altan, 2006: 273) ve bu ilke etrafında sosyal politika uygulamaları gerçekleştirilmiştir.

Bu ilkeyi benimseyen devletler, vatandaşların sosyo-ekonomik durumlarını iyileştirmek, insan onuruna yaraşır bir hayat sürmelerini sağlamak ve sosyal güvenliklerini temin etmek hususlarında kendilerini yükümlü görmüşlerdir. Bu yükümlülükler, anayasal dayanaklarla da “görev” haline gelmiştir (Altan, 2006: 272).

Böylece “yaşlılar için devlet sorumluluğu” ve hayatın her alanında yaşlılara garantinin sağlanması söz konusu olmuştur (Bode, 2007: 699). Başka bir ifade ile, sosyal devlet ilkesi sonucunda, yaşlıların bakım, gözetim ve korunma gibi ihtiyaçlarının yerine getirilmesi, yaşlılar için bir “hak”, vatandaşı oldukları devlet için de bir “görev” halini almıştır (Altan, 2006: 273).

Bu koruma, BM tarafından 12 Nisan 2002’de Madrid’te gerçekleştirilen Uluslararası Madrid Yaşlanma Hareketi Planı’nda “hak” şeklinde uluslararası bazda sabit bir hal almıştır (UN, 2007: 2). Türkiye’de ise, bu ilke 1961 Anayasası ve 1982 anayasalarında “sosyal ve ekonomik haklar” başlığı altında kendisine yer bulmuş; 1982 Anayasası’nın 60–62. maddelerinde, devletin yaşlılık gibi “sosyal riskleri” engelleyici tedbirler ve koruyucu önlemler almasındaki rolü belirtilmiştir (DPT, 2007: 18).

İşte sosyal devlet ilkesinin sonucu olarak yaşlıların bakımı, gözetimi, çalışabilme isteği ve yeterliliği olanlara iş bulup o işi ellerinde tutabilmelerine yardımcı olunması, iş ilişkilerinde yaş ayrımcılığının önlenmesi, iş yaşamının

olumsuz koşullarına karşı korunmanın sağlanması ve bir gelir güvencesine sahip kılınması gibi uygulamalar yaşam bulmuştur (Altan, 2006: 273).

2.5. İnsanî Gerekseler

Yaşlılara yönelik sosyal politikanın temelinde, diğer bir etken olarak insanî yaklaşımlar bulunmaktadır. Yaşlanma, en temel insanî durum olduğuna göre, yaşlanma ile ortaya çıkabilecek olan güçlüklerle ilgilenmek ve gerekli kuruluşlar ile bunları gidermek de en insanî hareket olmaktadır.

Bu yaklaşım çerçevesinde, yaşlıların bir toplumdaki yaşamlarını insan onuruna uygun bir şekilde geçirmesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır. İnsan onuruna yaraşır koşulların sağlanması hususunda sadece devlet görevli olmamakta, bunun yanında, toplumun fertleri olarak kişilerin de ortak sorumluluğu söz konusu olmaktadır (Altan, 2006: 272).

Son dönemlerdeki yaşlıların bakımı konusunda ön plana çıkmaya başlayan ahlak (etik) ilkeleri (Lloyd, 2004: 236; McCullough, 2002: 844-847) bu anlamda, sorumluluğun sadece devlete bırakılmadığını, bunun yanında ahlâkın insanlara fert olarak yardım etmeyi vaaz ettiğini göstermektedir. Bu çerçevede, yaşlıların içinde yer aldıkları, maddî ve manevî olarak değer kattıkları bir toplumun bireyleri olarak takdir edilmeleri ve güçlendirilmelerinin, ahlakî bir gereklilik olduğu belirtilmektedir (Altan, 2006: 272).

II. YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR

Yaşlılara yönelik sosyal politikalar denilince, dünya ölçeğinde öncelikli olarak “emeklilik sistemleri” aklı gelmektedir. Bunun yanında yaşlılara yönelik çalışma hayatında karşılaşılması muhtemel sosyal dışlanma, ayrımcılık vb. sorunların giderilmesi amacıyla da sosyal politikalar söz konusu olmaktadır. Nihayetinde sosyal hizmetler kapsamında yaşlı bakım ve destek hizmetleri ile sosyal yardımlar, yaşlılara yönelik sosyal politika uygulamalarının diğer önemli ayaklarından.

1. Emeklilik Sistemleri

Yaşlılara dönük sosyal politika uygulamasının en yaygın olanı yaşlılık (emeklilik) sigortasıdır. Yaşlılık sigortası, “yaşının ilerlemesi gibi nedenlerden dolayı, fiziki gücünü kaybeden, eskisi gibi verimli çalışamayan ve dolayısıyla gelir ve kazanç kaybına uğrama tehlikesi ile karşı karşıya gelebilen kişilerin, bu sosyal risklerini karşılama ve onlara emekli aylığı bağlama amacını güden, sosyal sigortalar sisteminde yer alan bir sigorta türü” (Seyyar, 2005: 84) şeklinde tarif edilmektedir.

Yaşlılık sigortasının iki temel amacı bulunmaktadır. Birincisi hayat süreci içinde bireylerin tüketimini kolaylaştırmak, ikincisi ise güvenliktir. Birincisinde, artık kişinin çalışmadığı durum olan emeklilik zamanlarında, kişiye bir gelir sağlanması suretiyle, kişinin tüketim ihtiyaçlarını temini amaçlanmaktadır. İkincisi ise, özellikle

uzun ömürlülük durumlarında, kişiyi güvence altına almak anlamına gelmektedir. Bu anlamda, yaşlılık sigortasının birinci amacı ile yaşlıların yoksullaşmasını gidermek ve ikinci amacı ile de dağıtıcı objektifliği sağlamak söz konusu olmaktadır (Blake, 2006: 1).

Yaşlılık sigortası AB açısından da en önemli sosyal güvenlik aygıtı durumundadır. AB Bakanlar Konseyi'nin sosyal güvenlikle ilgili 1408/71 sayılı Tüzük (m. 44–51) ve 574/72 sayılı Tüzük (m. 35–59); 1963–1993 yılları arasında 43 Adalet Divanı Kararı ve İdari Komisyon Kararlarından oluşan 1973-1987 yılları arasındaki 10 karar (ÇŞGB, 2000: 78) mevzuat etrafında şekil alan AB yaşlılık sigortası sisteminde, genel olarak iki temel emeklilik sistemi uygulanmaktadır.

Birincisi, vatandaşlık ya da ülkede ikametgâha dayalı genel ya da ulusal sistemlerdir. Bu sistemde temel amaç, emeklilik yaşına gelmiş herkes için eşit temel gelir sağlanmasıdır. İkinci modelde, iş geçmişi ve meslekî statü temelinde oluşturulmuş sistemler kullanılmaktadır. Bu sistemler, esasen nüfusun aktif olanlarını kapsamaktadır ve çoğu zaman kamu/özel sektör işçileri ile kendi kendine çalışanlar için farklı emeklilik sistemlerini içermektedir (Hutsebaut, 1998: 103–104; Shaver, 1998: 232).

Türkiye'de ise sosyal güvenlik sistemi denilince akla sosyal sigorta sistemi gelmekte; sosyal sigorta denilince de yaşlılık sigortası ya da emeklilik sistemi çağrışım yapmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de emeklilik/yaşlılık sigortasından bahsetmek, aslında bir bakıma sosyal güvenlik sistemi demek olmaktadır. Bu sisteme göre, temelde belirli bir süre çalıştıktan sonra, emeklilik aylığına hak kazanma ve dolayısıyla bunların sosyal güvenliğinin sağlanması söz konusu olmaktadır. Bu durum ise, “sosyal devlet” ilkesinin bir gereği ve Anayasa'nın 60–62. maddelerinin bir şartı olarak ifade edilmektedir (DPT, 2007: 18).

2. Çalışma Hayatında Koruma, Ayrımcılık ve Sosyal Dışlanma

Yaşlılara yönelik sosyal politika bağlamında diğer bir konu, yaşlıların çalışma hayatında güvence altına alınmaları, ayrımcılığa maruz kalmalarının önlenmesi ve sosyal dışlanma yaşamalarına mani olunmasıdır.

Yaşlı insanlardan çalışma yeteneklerini tam olarak yitirmemiş olanlar olabilmektedir. Kendi arzuları dışında çeşitli nedenlerle çalışma hayatı dışında kalan bu tip yaşlıların, çalışma hayatına dönmeleri konusunda yardım edilmektedir. Fakat bu tip yaşlılar, çalışma hayatına dönmek istemelerine rağmen, görel olarak meslekî formasyon noksanlığından kaynaklanan engelden dolayı dönememektedirler. Meslekî formasyon eksikliği olan bu tip yaşlılara, hızla değişen dünyanın talep ettiği yeni becerileri kazandıracak şekilde eğitimin verilmesine ve bu eğitimin “yaşamboyu güvence” kavramı çerçevesinde süreklilik zorunluluğu doğmaktadır (Altan, 2006: 276).

İkinci husus, yaşlıların çalışma hayatında “yaş ayrımcılığı”na maruz kalabilmeleri ile ilgilidir. Yaş ayrımcılığı, kişinin kronolojik yaşından dolayı farklı

muamelelere muhatap kalmasından ileri gelmektedir (Uhlenburg ve Hamil-Luker, 2002: 28). Araştırmalar birçok ülkede özellikle işe alınmada bu tarz ayrımcılığın varlığını haber vermektedir (Altan, 2006: 277). Ayrıca son yıllarda sağlık bakım alanlarında da yaşa dönük ayrımcılık göze çarpmaktadır. Örneğin, ABD’de yapılan klinik çalışmalarında, sağlık alanında yaşlılara karşı önyargılı davranıldığı kanıtlanmıştır (Akdemir vd., 2007: 219). Ancak olması beklenen ve gerçekleştirilmek istenen, yaşlıların, yaşlarından dolayı hiçbir şekilde ve hiçbir alanda ayrımcılığa tabi tutulmalarını için güvence altına alınmasıdır (Seyyar, 2006: 196).

Diğer taraftan yaşlılık dönemi, insanın elinde olmayan nedenlerle risklerin oluştuğu bir dönem olarak bilinmektedir. Bu riskler, beraberinde başkalarına “bağımlı” olmayı getirebilmektedir (Seyyar, 2006: 209). İşte yaşlılık dönemi, bu duruma açık bir örnek olarak görülebilir. BM de, II. Dünya Yaşlılık Asamblesi’ndeki hedeflerin arasında “yaşlıların ekonomik yoksulluğunu ortadan kaldıracak sosyal politikaları desteklemek” (Seyyar, 2006: 194) suretiyle, yaşlıların yoksulluktan kaynaklanabilecek sosyal dışlanmalarının önüne geçmek istemiştir.

O halde, gerek yaşlıların çalışma hayatında desteklenmesi, gerek çalışma hayatı ve diğer alanlarda yaş ayrımcılığına uğramalarının önüne geçilmesi ve gerekse sosyal dışlanma karşısında korunmaları, yaşlılara dönük sosyal politikanın önemli yönlerinden olmaktadır.

3. Sosyal Hizmetler (Sosyal Bakım) ve Sosyal Yardım Sağlama

Yaşlılar ile ilgili sosyal politika ayaklarından diğer bir kesit, sosyal bakım, sosyal hizmetler ve sosyal yardımlardır. Bu üç aygıtın işlemesi için, ilk önce yaşlılığa bağlı muhtaçlığın ortaya çıkması gerekmektedir.

Yaşlılığa bağlı muhtaçlık, çeşitli fonksiyonlarda, fizikî güçte gerileme ile birlikte dokusal çözülme sürecinde ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda bakıma muhtaç duruma gelmiş yaşlılar, günlük hayatın basit ve olağan işlerini yerine getirmekten aciz, artık başkalarının yardımına ihtiyaç duyan bir hale gelmiş olmaktadır. Böylece yaşlılar ya devamlı ya da belirli süreli bakım hizmetine muhtaç durumdadırlar (Seyyar, 2006: 202-203). Dolayısıyla yaşlılar, özürlü ve hastalarla birlikte “bakıma muhtaç” kategorisinde telakki edilmektedirler. Buna göre, “(sadece) ileri yaşlılıkla direkt ilgisi olmayan (fakat) fizyolojik kayıp veya fonksiyonel yetersizliklerden dolayı bakıma muhtaç hale gelmiş insan”, bakıma muhtaç yaşlı olarak addedilmektedir (Seyyar, 2004: 11).

Bu bağlamda, bakıma muhtaç olan yaşlılara dönük bir uygulama olarak “evde bakım” hizmetleri uygulanmaktadır. Bu hizmet kapsamındaki yaşlı grubu, ağırlıklı olarak 65 yaş ve üstü kronik ve uzun süreli bakım gerektiren yaşlılar olmaktadır. Bu anlamda örneğin, evde bakım hizmeti alanlar içinde, 65 yaş ve üstü yaşlıların oranı, 1998 yılında Avusturya’da %83’ü, Almanya’da %78’i, ABD’de %63’ünü oluşturmaktadır (Oğlak, 2007: 101).

Burada evde bakım hizmetlerinin farklı çeşitlerinin olduğu belirtilmelidir.

Buna göre, birincisi, evde bakım hizmetleri, sadece tıbbî hizmetleri içermemekte, aynı zamanda sosyal hizmetleri de ihtiva etmektedir. İkincisi, kısa ve uzun süreli hizmetler şeklinde olabilmektedir. Üçüncüsü, uzman kişilerin verdiği evde bakım (formal care) ile aile üyelerinin verdikleri evde bakım (informal care) hizmetleri farklı yapılara sahiptirler (Oğlak, 2007: 101).

Bu tarz bakım hizmeti, yaşlı insanların kendi aileleri ile ilişkilerini devam ettirme olanaklarını daha sıklıkla sağlamaktadır. Böylece yaşlının herhangi bir travma ve benzeri durumlara karşı korunması ve buna göre tedbir alınması söz konusu olabilmektedir. Bundan dolayı, evde bakım hizmetleri, yaşlı insanlar tarafından sıklıkla tercih edilen hizmetlerden biri durumuna gelmiştir (Kaye, 2002: 636).

Bu çerçevedeki hizmetler, AB’de iki şekilde görülmektedir: “Ulusal sağlık hizmetleri” ve “sağlık sigortası sistemleri”. Ulusal sağlık sisteminde, tek bir örgütsel bütünlük ve plan çerçevesinde, tüm nüfusu kapsayan ve vergilerle finanse edilen bir bakım hizmeti sağlanırken; ikincisinde bir dizi sosyal sigorta fonu aracılığıyla, farklı meslekî gruplara üzerinde ve esas olarak primlerle finanse edilen bakım hizmetleri sunulmaktadır (Bosco, 1998: 317).

Bakıma muhtaç yaşlılar açısından diğer sosyal politika hizmeti, günlük-bakım (daycare) olarak bilinmektedir. Günlük-bakım, diğer bakım türleri yanında, gölgede kalan bir bakım türüdür. Bu durum, günlük-bakımın, özellikle ekonomik sıkıntılar döneminde somut ve basit bir bakım modeli olarak ön plana çıkmasından kaynaklanmaktadır (Samuelsson et.al., 1998: 318). Günlük-bakım, bakıma muhtaç olanın, hizmetinin yerine gelmesi ve burada en az günde dört saat geçirmesi ve sonrasında eve dönmesi şeklinde işlemektedir (Samuelsson et.al., 1998: 310).

Bakıma muhtaç yaşlılara dönük diğer sosyal bakım hizmeti, “kurumsal bakım” adı altında ele alınmaktadır. Kurumsal bakım, “korunmaya muhtaç yaşlıların sağlığının, sosyo-ekonomik ve psikolojik gereksinimlerinin, yetişmiş kişilerce karşılandığı, onların refah ve mutluluklarını temel alan bir hizmet türü” (Altan, 2006: 277) olarak bilinmektedir.

Yaşlılara dönük diğer önemli bir bakım hizmeti, “sosyal hizmetler” adı altında geniş bir yelpazede değerlendirilmektedir. Bu çerçevede yaşlılara dönük sosyal hizmetler, “evde yaşlı bakımı” ana ekseninde ele alınmaktadır. Bu hizmetlerin belirli bir sosyal hizmet uzmanı tarafından koordine edilmesi ve yürütülmesi söz konusudur (Altan, 2006: 278). Bu açıdan sosyal hizmetler, sosyal bakım hizmetlerine benzemelerine rağmen; yaşlı insanları kendi otonomilerini ve mahremiyetlerini korumaları açısından sosyal bakım hizmetlerinden daha başarılı olarak ifade edilmektedirler (Bland, 1999: 539).

Yaşlılara dönük diğer sosyal hizmet uygulama alanları, “yaşlı kulüpleri”, “yaşlı danışma hizmetleri” ve “yaşlılara yönelik sosyal etkinlikler ve organizasyonlar” şeklinde sıralanmaktadır (Altan, 2006: 278).

Sosyal yardımlar, yaşlılara dönük sosyal politika araçlarından bir değeridir. Gerek dünyadaki uygulamaları ve gerekse Türkiye’de 2022 sayılı Kanun ile yapılan

sosyal yardımlar, bu kapsamda yer almaktadır. Ayrıca SYDGM ile 1986 yılında yürürlüğe giren 3294 sayılı SYD'T Kanunu kapsamındaki “fakr-ü zaruret” içindeki yaşlılar da (2022 sayılı Kanun’a göre aylık alanlar da dâhil) SYD Vakıflarından yardım almaktadır (DPT, 2007: 21).

III. YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKA UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Avrupa’da yaşlılara yönelik bakım hizmetleri ve bu doğrultuda sosyal politika uygulamaları, yaşlıların sayısındaki artış ve yaşlıların yalnız yaşama ve ihtiyaç durumunda olmalarının bir sonucu olarak artan bir şekilde ilgi ve önem kazanmaya başlamıştır (Sundström ve Johansson, 2005: 5). Bu önemin derecesi öyle düzeye gelmiştir ki, bundan dolayı “kapitalist demokrasideki modern refah devletlerinin büyük ölçüde *yaşlılara yönelik refah devleti*” (Lynch, 2001: 412) olduğu şeklinde değerlendirmelerle karşı karşıya kalılabilmektedir.

İşte bu bölümde, yaşlılara yönelik sosyal politikalar, Gosta-Esping Andersen tarafından ortaya konan sosyal demokrat (İskandinav), muhafazakâr (Kıta Avrupası) ve liberal (Anglo-sakson) ve daha sonra Ferrera’nın “Güney Avrupa” tiplerini ifade edilen refah devleti modelleri etrafında, *İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya** ülke örneklikleri ile ele alınacaktır.

1. İsveç

Refah devletleri içerisinde en kapsamlı refah devleti (Steinmo, 2003: 32) olarak da belirtilen İsveç’te yaşlılara yönelik sosyal politikalar, *sosyal hizmetler* ve *sosyal yardımlar* şeklinde iki kategoride değerlendirilecektir.

İsveç, yaşlı bakım hizmetleri hususunda Avrupa’da temel bir yer teşkil etmektedir. Bu durum, sadece iyi verilerin olmasından ileri gelmemekte, aynı zamanda İsveç’in uzun zamandan beri refah devletlerinin prototipi olmasından da kaynaklanmaktadır (Sundström ve Johansson, 2005: 6).

1950 öncesi dönemde İsveç’te yaşlı bakımı, kurumsal bakım anlamına gelmektedir. Bu dönemde, 65 yaş ve üstü yaşlıların yaklaşık %6’sı ve 80 yaş ve üstü yaşlıların yaklaşık %20’si kurumsal bakım hizmetlerinden yararlanmaktadır. Aynı dönemde, İsveç GSMH’sinin yaklaşık %5’i yaşlılara yönelik hizmetlere harcanmaktadır. Fakat yaşlı bakım evlerinde yaşanan skandallar ve kamu baskısı sonrasında, evde yardım (Home Help) devreye girmiştir. Ancak yine de kurumsal bakım hizmetleri hızla yayılmaya devam etmiştir. Diğer yandan evde yardım hizmetleri genişlemiştir (Sundström ve Johansson, 2005: 6). Böylece bir yandan kurumsal bakım bir yandan da evde yardım hizmetleri ile yaşlılara dönük sosyal bakım-sosyal hizmetler uygulanmaya başlanmıştır.

* Seçili ülkelerin, ilgili oldukları refah devleti modellerini birebir temsil ettikleri hususunun tartışmalı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

1975 yılında ise, kurumsal bakım bünyesinde hizmet alan 80 yaş ve üstü yaşlıların oranı %30 gibi bir düzeye yükselmişken, aynı yıl evde yardım alan 80 yaş ve üstü yaşlıların oranı %39'a ulaşmıştır. Böylece toplamda ise, 80 yaş ve üstü yaşlı nüfusun her 10 kişisinden 7'si kapsam içinde hizmet almışlardır (Sundström ve Johansson, 2005: 6-7).

Son çalışmalar, İsveç'te yaşlılara yönelik hizmetlerden faydalanan yaşlıların oranının daha da arttığını göstermektedir. 2005 itibarıyla bu hizmetlerden yararlanan 80 yaş ve üstündeki yaşlıların oranı %90-95 düzeyindedir (Sundström ve Johansson, 2005: 7). Diğer taraftan, 1990'lı yıllar ile birlikte fonlardaki yetersizliklerden dolayı kamu transfer sisteminin işleyişinde sorunlar gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Bunun etkisiyle, yaşlıların gelirlerinde bir anda olmasa bile önemli bir azalma olduğundan söz edilmektedir (Zaidi ve Gustafsson, 2007: 84). Bu durum, 1990'lı yıllarla birlikte GSMH içinde yaşlılara ayrılan oranın %14 olması ve bu oranın ileriki yıllarda artmayacağı öngörüsü ile daha anlaşılır olmaktadır (Sundström ve Johansson, 2005: 7).

1990'lı yıllar, gerçekten de modern-kapsamlı refah devletinin prototipi olarak hizmet eden İsveç açısından, ekonomik durgunluk ile birlikte büyüme ve reformlarda sıkıntıların başgöstermeye başladığı yıllardır (Bergmark et.al., 2000: 238). Öyle ki 1987'de %2,1'de duran 1989'da %1,5'e düşen işsizlik oranı, 1992'de %5,2'ye çıkmış ve 1993 yılında %8,2'ye fırlamıştır (Andren ve Gustafsson, 2004: 57). Böylece işsizliği, 10 yıl içinde, 600 binden fazlası 2 yıl veya daha fazla; yaklaşık 250 bini de 5 yıl ve daha fazla sürelerde olmak üzere toplam 1,8 milyon İsveçli tecrübe etmiştir. 1990–1993 yılları arasındaki istihdam ise, 1,5 milyondan fazla düşmüştür (ki bu rakam, işgücünün %13'üdür). İstihdamdaki düşüş, gelirleri büyük ölçüde azaltmakla birlikte, kamu harcamalarında muazzam artışlara yol açmıştır (Palme et.al., 2002: 329).

Diğer taraftan, 1993 yılında kamu sektöründeki borçlanma GSMH'nin %12'si oranına yükselmiştir. 1994 yılında, milli borç GSMH'nin %8,4'ü oranında artmıştır (Gould, 1999: 165-174). Bütün bu durumların yaşlılara yönelik hizmetlerdeki yansımaları ise, eskisine oranla GSMH içinde yaşlılara ayrılan payların düşmesi şeklinde görülmüştür. Bundan dolayı 1990'lı yıllarda yaşlıların gelirlerinde olumsuz etkilenmelerin olduğu görülmektedir (Zaidi ve Gustafsson, 2007: 93). Bu sıkıntıların bir ürünü olarak, son yıllarda İsveç'te günlük-bakım hizmet modeli, alternatif bakım olarak ortaya çıkmıştır (Samuelsson et.al., 1998: 310).

Bu çerçevede son on yılda yaşlılara dönük bakım hizmetlerinde yeni trendlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Göreceli bir şekilde daha az yaşlı, kurumsal bakım hizmetleri bünyesinde veya evde yardım bünyesinde hizmet almaktadır. Diğer taraftan daha çok sayıda yaşlı insanlara, aile üyeleri tarafından yardım edildiği kaydedilmektedir. Ayrıca yaşlılara yardıma dönük aile yapısı İsveç'te eskisine oranla daha tercih edilir durumdadır. Eskisine oranla ailenin önemi artmış bulunmaktadır. Bu durumun, yaşlıların evlenmelerindeki artış, daha uzun evli kalmaları ve eskisine

oranla daha fazla çocuk sahibi olmaları ile bağlantılı olduğu belirtilmektedir (Sundström ve Johansson, 2005: 5).

Yaşlı hizmetlerinde belediyelerin önemli bir yerinin olduğu burada ifade edilmelidir. Sağlık ve sosyal bakım hizmetleri, temel olarak vergi gelirleri ile kamu tarafından organize edilmekte ve sağlanmaktadır. Kamunun temel aracı ise, bölgesel anlamda işlev gören belediyelerdir (Johansson ve Borell, 1999: 588). 1989 yılındaki yerel yönetimlere birçok sosyal politika alanında yetki ve sorumluluk veren reformun niteliği, 1992 tarihli Maastricht Antlaşması'nın yerellik (*subsidiarity*) fikri vasıtasıyla kabul gören yerinden yönetim (*decentralization*) kavramıyla paralel ele alınmaktadır. Buna göre, karar vermede tercih edilen yöntem, âdem-i merkezi sistem, başka bir ifade ile mümkün olduğunca vatandaşa yakın olan uygulamadır (Moreno, 2003: 273).

Bu anlayış çerçevesinde, belediyelerin hangi politikayı takip edeceğine karar vermesi, hizmetleri sunması ve faaliyetlerini organize etme sahalarını açıkça genişletmesi bakımından, 1993'teki Yerel Yönetimler Kanunu (Local Government Act) devreye girmiştir (Bergmark et.al., 2000: 243). İşte bu kapsam içerisinde belediyelerin yaşlılara dönük hizmetleri gerçekleştirmesi söz konusu olmuştur. Belediyelerin yaşlılara bakım hizmetlerinde güçlenmesi ve hizmeti üstlenmesinde, merkezi anlamdaki hizmet politikalarının zayıflamasının da etkisi unutulmamalıdır (Rauch, 2008: 267).

Yaşlılar açısından sosyal hizmet-bakım dışında diğer bir alan ise, *sosyal yardımlar*dır. 1982'de uygulamaya konulan Kanun tarafından düzenlenen ve belediye bünyesindeki tüm vatandaşların ihtiyaç tespitine dayalı sosyal yardım desteği almaya hakkı olması anlamındaki evrensel hakları barındıran İsveç sosyal yardım sistemi (Lindquist, 19.05.2008: 6), neredeyse tümüyle belediyeler tarafından yürütülmektedir. Buna göre, belediyeler, her bir birey için "makul hayat standardı"ni güvence altına almaktan sorumludurlar. Bu çerçevede, yaşlılara dönük sosyal yardım işlerinden de belediyeler sorumludurlar.

Ancak "makul hayat standardı" kanunda tarif edilmek yerine, belediyelerin yorumuna bırakılmıştır (Arslanogullari, 19.05.2008: 6). Fakat genelde bu yorum, Sosyal Hizmet Kanunu'nun "ihtiyacın hiçbir şekilde karşılanamaması" ilkesini göz önünde bulundurmamak suretiyle muhtaç kişinin lehine yapılmaktadır (OECD, 1998: 175). Zaten Kanun genel manada, kişinin "ihtiyaçlarını giderebilecek başka bir yol olmadıkça" hizmetlerin belediyeler tarafından yapılmasını emrederek (Bergmark et.al., 2000: 243), yorumun ihtiyaç sahibi kişi lehine yapılması konusuna dikkat çekmektedir.

2. Almanya

Bu kısımda muhafazakâr refah devletlerinin öncüsü olarak bilinen Almanya'daki yaşlılara dönük sosyal politikalar, *bakıma muhtaçlık* ve *emeklilik sistemi* etrafında değerlendirilecektir.

Almanya Sosyal Yardım Kanunu'na göre, “hastalık veya sakatlıktan dolayı yardım ve bakım görmeksizin hayatını idame ettiremeyen” kişiler, *bakıma muhtaç* kişilerdir. Bakıma muhtaçlık ifadesi, 1995 yılından beri yürürlükte olan Bakım Sigortası Kanunu'nda da yerini almaktadır. Bu Kanun'da bakıma muhtaçlar, bedenlen, aklen veya ruhen hasta ya da özürllü olmalarından dolayı, hayatlarını kendi başlarını yönetemeyen, günlük basit işleri yerine getiremeyen, dolayısıyla başkalarına muhtaç/bağımlı olanlardır (Seyyar, 2006: 204). Bu anlamda yaşlıların bu iki Kanun çerçevesinde bakım hizmeti alma noktasında güvencelere sahip oldukları görülmektedir. Gerçekten de yaşlılar, bedenlen zayıf olabildikleri gibi, hastalıklara da daha açık durumda bulunabilmektedirler. Ayrıca “yaşlılık psikolojisi”nin etkisi ile ruhî sıkıntılar içerisine de girebilmektedirler. Bütün bunlar, yaşlıları kendi kendilerine yeterli olabilmelerine mani olabilmektedir.

Bu Kanunlar'ın Almanya'da yaşlılar açısından önemli olduğu aşıkardır. Zira sürekli bakıma muhtaç olma ihtimali, yaş gruplarına göre farklılık arz etse de, önemli ölçüde tehlike/risk potansiyeline sahiptir. Buna göre, Almanya'da sürekli bakıma muhtaç olanların yaş gruplarına göre dağılımı şöyledir: 60–70 yaş grubu %2–3; 70–80 yaş grubu %5; 80–85 yaş grubu %20; 85–90 yaş grubu %33; yaşı 90 ve üzerinde olanlarda bakıma muhtaçlık riski ise %58'dir (Seyyar, 2006: 205). Verilerden anlaşılabilirdiği üzere, Almanya'da yaş arttıkça, bakıma muhtaç kalma ihtimali olanların sayıları ve oranları artmaktadır. Bu durum, ortalama yaşam süresinin gittikçe artmakta olduğu Almanya'da bütçe üzerinde önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Daha önemlisi, Almanya'da evde düzenli olarak bakıma muhtaç olan yaşlıların, temel fonksiyonlarını yerine getirmekten aciz durumda oldukları anlaşılmaktadır. Yapılan bir araştırmaya göre, “evde düzenli olarak bakıma muhtaç yaşlıların %88'i alış-veriş yapamamakta, %86'sı toplu taşıma araçlarına binememekte, %84'ü ev temizliği yapamamakta, %71'i banyo yapamamakta, %70'i misafirliğe gidememekte, %64'ü evini ısıtamamakta, %63'ü mali işleri takip edememekte, %59'u dışarıdaki işlerini takip edememekte, %57'si duş alamamakta, %57'si merdivenleri kullanamamakta ve/veya %44'ü ilaçlarını doğru kullanamamaktadır” (Seyyar, 2006: 206-207).

Bu durumlara dönük yaşlı bakım hizmetleri önemli ölçüde yapılmakla birlikte, son dönemlerde, bakım hizmetlerinin “karışım” (mix) halinde yapılması hususunda ailelerin isteklerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu doğrultuda, yapılan bir çalışmaya göre, aileler, yaşlı bakım hizmetlerini sadece kurumsal anlamda profesyonellere bırakmak istememekte, kendilerinin de dâhil olduğu bir “karışım bakım modeli”ni arzu etmektedirler. Dolayısıyla bakım hizmetinde ne tam anlamıyla devletin katkısı, ne de tam anlamıyla ailenin katkısı söz konusu olmaktadır. Bunun yerine ikisinin karışımı bir model söz konusudur (Sundström ve Johansson, 2005: 10).

Almanya’da yaşlılara dönük sosyal politikalarda ikinci ve önemli durak noktası, sosyal güvenlik kapsamındaki *emeklilik sistemi*dir. Sosyal güvenlik, sadece yaşlılık döneminde kişileri yoksullaşmadan korumakla kalmayan, aynı zamanda hayat standartlarını geliştirmeyi amaçlayan bir çerçevede geliştirilmektedir (Bode, 2007: 706).

Almanya’da neredeyse tüm emeklilikler, kamu emeklilik sistemi tarafından yönetilmektedir. Esasında tüm emeklik gelirinin yaklaşık %85’i kamu sektörü sistemiyle ilintili emekliliklerden gelmektedir. Oranın yüksekliği, sisteme dahil olmanın zorunlu olmasından kaynaklanmaktadır (Zaidi et.al., 2001: 546).

Fakat Almanya emeklilik sistemi bir değişim süreci yaşamıştır. Bu değişim süreci, reformlar yoluyla sağlanmıştır. Mayıs 2001 tarihinde yasalaşan ve 1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren “Tamamlayıcı Emeklilik Kanunu ve Emeklilik Kanunu” ile farklı bir yapının günyüzüne çıktığı görülmektedir (Meurer, 2001: 112). Kanun ile, ulusal emeklilik sistemi revize edilmiştir. Bu revizenin temelinde, var olan emeklilik sistemine dönük kamu harcamalarının kısılması ve bireysel katkıya dayalı yeni bir emeklilik sisteminin yaratılması için malî destek sağlanması bulunmaktadır (Burtless, 2004: 227). Bu anlamda, belirli yardıma dayalı emeklilik sisteminden belirli katkı gerektiren emeklilik sistemine doğru bir değişim söz konusudur (Meurer, 2001: 113).

Bu Kanun ekseninde geliştirilen reformların temel amacı, kamu destekli emeklilik sistemindeki katkı oranlarındaki demografik ilintili artışları aşağı çekmek ve emeklilik yaşını 60/63’ten 65’e çıkarmak şeklinde ifade edilmektedir (Meurer, 2001: 112). Ayrıca 1990’ların %70 oranlarının aksine, bu reformlarla, reformun gerçekleştirildiği tarih itibariyle 40 ve altında yaşlarda olanların emeklilik dönemi maaşları, reel ücretlerinin en fazla %55’i olabilecektir (Bode, 2007: 708).

Reformlar sonrasında Almanya’da emeklilik sistemi tek yönlü (karşılıksız) yardım, kamu destekli sistem, prime dayalı yapı ve belirli katkıyı esas alan sistemlerden oluşmaktadır. Daha doğru bir şekilde ifade edilecek olursa, bu sistem sosyal sigorta temelli bir sistemdir. Alt katmanında sosyal yardımlar bulunmakta üst katmanda ise, çalışmaya ve özel sisteme dayalı emeklilik rejimi bulunmaktadır (Bode, 2007: 706). Sonuçta ise, emeklilik sisteminin içine dahil olamayan biri, gelir-testine tabi tutulmak suretiyle muhtaçlığı teyid edildikten sonra sosyal yardım almaya hak kazanabilmektedir (Zaidi et.al., 2001: 546).

3. İngiltere

Anglo-sakson (liberal) refah devletinin en ileri temsilcilerinden biri olan İngiltere’de yaşlılara yönelik sosyal politikalar, genel manada *emeklilik sistemi* ve *sosyal hizmetler* olarak karşımıza çıkmaktadır.

İngiltere’de *emeklilik sistemi* iki ayaklı yürütülmektedir. Normal emeklilik yaşı, erkekler için 65; kadınlar içinse hâlihazırda 60 olmakla birlikte, 2010 yılından

itibaren kademeli olarak yükseltilmesi ve 2020 yılında 65'e çıkarılması düşünülmektedir.

Emeklilik sisteminin birinci ayağı, dağıtım sistemine dayalı kamu yaşlılık sigortası şeklinde işlemektedir. Bu anlamda, tam emeklilik maaşı alabilmek için, en az 44 yıl çalışıp, vergi mükellefi olmak gerekmektedir. Ayrıca sistemde, yaşlılıkta emek arzını özendirici unsurlar bulunmaktadır. Çünkü emekliliğin 65 yaşından sonraya bırakılması durumunda, emeklilik maaşı geciktirilen her yıl için %10,4 artmaktadır (TÜSİAD, 2004: 94).

İngiliz emeklilik sisteminin temel özelliklerinden birisi de, zorunlu temel kamu emeklilik yapısına sahip olmasıdır. Buna göre, bu yapı evrensel yakındır, sabit-oranlı ödeme sistemine sahiptir ve 1990'lar boyunca enflasyona endeksli bir şekilde işlemiştir. Ancak temel emeklilik geliri, asgari yaşam standartlarını devam ettirmek için asgari geçim seviyesinden daha düşüktür. Zira birçok emekli, diğer özel kaynaklara ya da “asgari gelir garantisi”ni de içeren gelir-testine dayalı “gelir destekleri”yle hayat sürmektedir (Zaidi et.al., 2001: 545).

Emeklilik sistemine İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemler açısından bakıldığı zaman, İngiltere'nin, kıta Avrupası'ndaki emeklilik sistemleriyle karşılaştırıldığında, (yaşlılık, özürnlük gibi nedenlerle verilen) kamu emeklilik sisteminin göreceli olarak düşük yararlar sağladığı; esasında ise mesleğe dayalı (prim esaslı) emekliliği önelediği görülmektedir. 1970'lerle birlikte ise İngiliz emeklilik sisteminin üç-ayaklılığından bahsedilmektedir. Birincisi, sabit-oranlı evrensel emeklilik sistemi, fakirler için gelir-testi yardımları ve Thatcher dönemine (1979) kadar sadece dört yıl işleyebilen kazanç-ilitimli programlar (Béland, ve Shinkawa, 2007: 355-356).

1990'lı yıllar, hemen hemen tüm Avrupa ve hatta dünyanın birçok ülkesinde (OECD) olduğu üzere emeklilik sistemleri ile ilgili reformlar dönemi olarak bilinmektedir. İngiltere, bu dönemi Başbakan Thatcher ile başlatmış, Blair zamanında da hızlandırmıştır. 1997–2007 Blair döneminde, düşük gelirli çalışanlar için “Kamu İkinci Emekliliği”, prim esasına dayalı programların yerine tahsis edilmiştir. 1999 yılında ise, “Refah Reformu ve Emeklilik Kanunu”, bir portatif Paydaş (Stakeholder) Emeklilik'i yürürlüğe koymuştur. Bununla, daha düşük gelirli çalışanlar hedef alınmış ve İngiliz emeklilik sisteminin özel ikinci bir takviye ayağı olarak ilave edilmiştir (Béland, ve Shinkawa, 2007: 357).

İngiltere'de yaşlılar için sosyal politikanın diğer önemli ayağı *sosyal hizmetler* kapsamındaki *bakım hizmetleridir*. Bakım hizmetlerinden olan konutta (evde) bakım, İngiltere'de görülen hizmetlerden biridir. Bunun kökeni, zor durumda ve ihtiyaç halinde olan kişilerin bu halini gidermeye yönelik bakım anlayışının olduğu 19. yüzyıldaki Fakirlik Kanunu'na dayandırılmaktadır (Bland, 1999: 542).

Diğer taraftan savaş sonrası dönemde yapılan yasama faaliyetleri sonucunda, İngiltere'de “ihtiyaç” halindeki yaşlılara yönelik sorumluluklar iki kuruma dağıtılmıştır. Hasta olanlardan sağlık otoriteleri sorumlu olmuş; “bakım ihtiyacı ve dikkat sorunu nedeniyle ayakta duramayanlar”ın sorumluluğu ise yerel yönetimlere

bırakılmıştır (Bland, 1999: 543). Bunlara ek olarak, karma bir bakım modelinin de varlığı göze çarpmaktadır. Buna göre, bir yandan sağlık kurumu veya yerel idarelerin bakım hizmeti istenirken, diğer yandan ailelerin de bu bakımda olması beklenmektedir. Ancak İngiliz yaşlılarının, özellikle yalnız kaldıklarında ve mahrem ihtiyaçlarında aile bakımından çok, profesyonel bakım hizmeti istedikleri belirtilmektedir (Sundström ve Johansson, 2005: 10).

İngiltere'deki yaşlı sosyal politika alanlarındaki uygulamalardan biri de yaşlı köyleri uygulamasıdır. İngiltere'de yaşlılar için özel olarak oluşturulmuş olan ve “yaşlılar köyü” olarak isimlendirilen özel bölgeler bulunmaktadır. Buradaki yaşlılar, kurumsal anlamda kendileriyle ilişkide olan profesyonellerle daha yakın irtibattadırlar. Aynı zamanda, kendilerine ait kararları kendileri alabilecek durumdadırlar (Altan, 2006: 278).

4. İtalya

Güney Avrupa refah modeli içerisinde ele alınmakta olan İtalya'nın yaşlılar ile ilgili sosyal politika önlemleri, bu çalışmada, *emeklilik sigortası, bakım hizmetleri ve sosyal yardım faaliyetleri* etrafında ele alınmaktadır.

İtalya'da genel olarak ve özelde yaşlılara dönük sosyal politikalar ele alındığında, “güney-kuzey” ayrımına dikkat çekilmektedir. Bu anlamda, iki İtalya'nın varlığından bahsedilmektedir. Orta-kuzey kesimde yoksulluk oranının %9 olduğu, güneyde ise %26,4'e ulaştığı iki farklı bölge söz konusudur (Ferrera, 2006: 205). Özellikle kritik sorunlar, güneyde yoğunlaşmaktadır. Kriz, işsizlik, büyükşehirlerdeki kronik yoksulluk, kamu hizmetlerindeki açıklar güneyin klasik sorunları durumundadır (Benassi ve Mingione, 2007: 133). Bu tarz bir fark/uçurum, 20. yüzyılın başlarındaki ilk sanayi kalkınma dönemi sırasında vurgulanan uzun dönemli tarihsel bir arkaplana sahiptir (Mingione, 2006: 271). Bu anlamda İtalya açısından herhangi bir reformdan bahsetmek, bu uçurumun kapanması, yani güney tarafının lehine olması anlamına gelecektir (Benassi ve Mingione, 2007: 133).

Yaşlılara dönük sosyal politikalar, güney-kuzey ayrımı yanında, genel olarak refah rejiminin etkisi ile de şekil almaktadır. İtalyan refah rejiminin en önemli özelliklerinden biri, “klientalist (kayırmacı)” yapısıyla ilgilidir. Klientalist refah mantığının, en geniş alanı ve işleyiş biçimini İtalya'da bulduğuna dair örnekler ve belgeler dile getirilmektedir. Bu mantığa göre, “oy karşılığı” refah hizmeti sağlama söz konusudur. Buna göre, seçimlerde oy desteğinin olması ve oy beklentisine göre “refah dağıtımı” söz konusu olmaktadır. İşte bu mantıkta, sosyal güvenlik fonları ve diğer benzer yollarla bireysel menfaatlerin sağlanması söz konusu olmaktadır (Ferrera, 2006: 211).

Bu anlamda, gerek kuzey-güney ayrımı ve gerekse refah rejiminin klientalist (kayırmacı) yapısının tabiat halini almış karakterlerinin, yaşlılara dönük sosyal politikalar üzerinde de etkili olduğu söylenebilmektedir.

Bu genel çerçeveden sonra İtalya’da yaşlılara yönelik sosyal politikaların önemli saç ayaklarından biri olan *emeklilik sistemi* şu şekilde ifade edilebilir. Yunanistan, Japonya, İspanya ve ABD ile birlikte yaşlı-merkezli sosyal politika uygulamalarının en fazla etkin olduğu İtalya’da (Lynch, 2001: 411) emekli/yaşlılık ödemeleri, üç şekildedir: Sosyal yardımlar, sosyal emeklilik ve asgari emekli maaşı. Toplamda emekli ödeneklerinden yararlanan kişi sayısı, beş milyon üzerindedir. Bunların büyük kısmının geliri ise, Sosyal Dışlanma Çalışma Komisyonu’nun belirlediği yoksulluk sınırı altındadır. Söz konusu ödemelerden faydalanmak için, getirilmiş olan şartlar, oldukça sıkıdır (Benassi ve Mingione, 2007: 154).

Güney Avrupa’daki emeklilik sistemi ile ilgili harcama miktarları beklentinin aksine neredeyse Avrupa’daki sistemlere yakın cömert destekler sunmaktadır (Ferrera, 2006: 196). Bu temel özellik, İtalya için de geçerli durumdadır. İtalya’da yaşlılar için yapılan kamu harcamaları (özellikle de emeklilik maaşları) 1991 yılında GSYİH’nin %15,3’ünü oluşturarak, OECD ülkeleri arasında en üst değere ulaşmıştır (Ferrera, 2006: 223). 1998 yılındaki sosyal sigorta harcamalarının %64’lük bölümü de yaşlılara gitmiştir (Benassi ve Mingione, 2007: 129). 2000 yılı Eurostat verilerine göre de, toplam sosyal harcamalar içindeki yaşlılara dönük harcamalar %53,3 olarak hesaplanmıştır (Benassi ve Mingione, 2007: 130).

Böyle bir tabloya sahip olan İtalyan yaşlı sosyal politikalarının anayasal dayanakları da önemli bir çerçeve oluşturmaktadır. Savaş sonrası yazılan Anayasa’nın 38. maddesinde “yaşamak için gerekli gelirden yoksun ve çalışamaz durumdaki her vatandaşın geçim yardımı ve sosyal yardımdan yararlanabilme (hakkı vardır)” hükmü yer almaktadır. Ancak bu konuda bir düzenleme yapılmamıştır (Gough, 2006: 235). Başka bir ifade ile, savaş sonrası dönemde, yaşlılar teorik olarak korunma altında olmalarına rağmen, bu teorinin uygulanmasında en önemli işlevsel araç olacak olan kanunî düzenlemelerden bahsedilememektedir. Yine 1948 Anayasası’nın 3. maddesinde “herkesin sisteme sağlıklı bağlantısı ve eşit katılım” ilkesi açıklıkla ifade edilmektedir (Balandi, 1998: 328). Doğal olarak, sisteme dâhil edilmesi gerekenlerden biri de yaşlılar olmaktadır.

Bu anayasal dayanaklar üzerinde duran emeklilik sistemi, İtalya’da 20. yüzyılın ilk yarısı boyunca, kamu finansına dayalı sistem olmuştur. Bu sistemde katkılar, işveren, çalışanlar ve devlet arasında eşit bir şekilde bölünmüştür. Fakat İkinci Dünya Savaşı ve enflasyonun kötü etkilerinden dolayı bu sistem değişmiştir. Yerini kamu finansmanına dayanmayan prim esaslı bir sistem almıştır. Bu sistem tamamıyla 1957-1968 yılları arasında geliştirilmiştir (Baldini et.al., 2004: 252-253).

1960’larda düşük gelirli emeklilere yönelik sosyal politikalar geliştirilmiştir. Bu kesim emekliler için, çoğu sosyal sigorta ödeneğinden daha düşük, ancak garanti edilmiş yardımlar sağlayan ulusal kategorik programlar devreye sokulmuştur (Gough, 2006: 236). 1970’lerde ise, Kömünist Parti’nin beş partili koalisyon hükümetinde yer alması önemli bir saç ayağı olmuştur. Hükümet üzerindeki etki ile birlikte, sağlık alanında reform için gerekli işlemler yerine getirilmiştir (Guillén,

2007: 251).

1993 yılından beri ise, yaşlı merkezli ülkelerin sosyal politika anlamında daha dengeli yaş profillerine doğru meylettiklerine dönük işaretler ortaya çıkmaktadır. İtalya’da bu döneme ait reformlar da, bu tarz bir denge arayışının ürünü olarak görülmektedir (Lynch, 2001: 434).

1995’te ise ayrıca “Lomberto Dini Hükümeti” tarafından radikal reformlar yapılmaya başlanmıştır. Bu reformlar, ödeneklerin ölçülmesinde, primli sistem içerisinde uygulanan güvenlik prensiplerinde gerçekleştirilmiştir. 1997’de “Romano Prodi Hükümeti” de entegreli ilave reform gerçekleştirmiştir. Böylece yeni “göreceli/kavramsal belirli katkı” sistemi, kapitalizasyonu taklit eden bir primli sistem olarak sahne almıştır (Baldini et.al., 2004: 255-256).

1995 yılı, dinsel emeklilik maaşları reformunun da gerçekleştirildiği yıldır. Bu reform, İtalya’daki emekli maaşı harcamalarında görülen yapısal eşitsizlikleri ortadan kaldırmak amacıyla devreye sokulmuştur. Buna göre, emeklilik yaşı yükseltilmiş, maaşların hesaplanmasında yeni bir yönetim uygulanmaya konmuş ve gönüllü emeklilik planlarına destek sağlanması söz konusu olmuştur (Benassi ve Mingione, 2007: 126).

İtalya’daki yaşlı sosyal politikalarında ikinci önemli alan, *bakım ve destek hizmetleri* üzerine kurulu yapıdır. Bakım ve destek hizmetlerinde en önemli çerçeveyi sağlık hizmetlerinde görmek mümkündür. Sağlık hizmetleri, sadece çalışanları kapsamayan, tüm vatandaşlar için hak olan Ulusal Sağlık Sistemi uygulamasıyla evrensel bir yapıya sahiptir (Ferrera, 2006: 207). İtalyan Anayasası da zaten bu konuda olumlu adımlar atılmasına zemin niteliğine sahiptir (Balandi, 1998: 335).

Bakım hizmetlerinde bilinmesi gereken diğer önemli husus, bakım hizmetlerindeki ailenin bulunduğu konumdur. Özellikle genel olarak Güney Avrupa ülkelerinde sosyal refahtan sorumlu olarak görülen (bir arada yaşayan çekirdek birimlerin yanında akrabalık ilişkilerini de içeren) bir aile sistemi söz konusudur (Mingione, 2006: 272). İtalyan refah sisteminde bu yapıya uyumlu bir şekilde, yaşlılara dönük sosyal politikalarda ailenin yardımının gereğinden fazla bile olduğu belirtilmektedir (Mingione, 2006: 274). Dolayısıyla İtalya’da temel olarak yaşlıyı sosyo-ekonomik risklere karşı koruma görevi, öncelikle aileye, ikincil anlamda akraba çevresine aittir. Devlete ise, aile resilerine parasal anlamda yardım yapma görevi düşmektedir. Bu nedenle örneğin, yoksulluk riskine karşı korunma, aile ve akrabalık koruması yanında, ikinci plandadır (Benassi ve Mingione, 2007: 129). Ailenin bu önemli yeri dolayısıyla, reformlar sonrasında dahi aile üzerinden işleyen refah uygulamalarında çok da büyük bir olumsuz etkinin olmadığı belirtilmektedir (Benassi ve Mingione, 2007: 130).

Bu yapı sebebiyle, zayıf devletin ortaya çıkması ve bu zayıf devletin düşük yardımlarının görülmesi söz konusu olmaktadır. Bu anlamda, bu yapının merkezde olduğu devlet sisteminde sosyal refah hizmetlerinin geliştirilmesinin zorlaştığı ve ihtiyaç sahiplerine sınırlı, sistematik olmayan ve göreceli olarak düşük yardımların

uygulanmaya başlandığı kaydedilmektedir (Mingione, 2006: 281-282). Başka bir ifade ile, bu yapıda çeşitli kurumsal seviyelerde zayıf koordinasyonun varlığı, bölgeler arasında var olan büyük farklılıklar ve hakların dağınık bir yapı seyretmesi gün yüzüne çıkmaktadır (Bifulco ve Centemeri, 2008: 213).

İtalya'da yaşlılara dönük sosyal politikaların diğer bir yüzü, *sosyal yardımlar* ile ilgilidir. Yaşlılar gibi toplumsal ilişki ağlarını kurma noktasında güçlük çeken grupların sosyal dışlanma ile karşı karşıya gelmeleri kaçınılmaz olmaktadır (Benassi ve Mingione, 2007: 136). Özellikle İtalya'da merkez ve kuzeyde sosyal anlamda dışlanmış grupların yaygınlığı (ki yaşlılar bunlardandır) dikkat çekmektedir (Benassi ve Mingione, 2007: 137). İşte bu tarz dışlanmalara karşı bakım hizmetleri kadar önemli olan uygulama sosyal yardımlar olarak görülmektedir. Sosyal yardımlar, gelir-testine tabi tutulmak koşuluyla, belirli kitleleri hedef alacak şekilde işlemektedir (Baldini et.al., 2002: 55).

Söz konusu uygulamalar, özellikle yaşlılar gibi toplumsal açıdan dezavantajlı durumda bulunabilen yaşlıların yeterli geliri elde etmelerini garanti eden bir niteliğe sahiptirler. Burada yaşlıların kendi gelirlerini sağlayamamalarından dolayı sosyal yardımlar devreye girmektedir. 65 yaş ve üstü kişilere dönük olan sosyal destekler, bu kapsamda değerlendirilmektedir (Benassi ve Mingione, 2007: 143). Ancak burada belirtilmelidir ki, İtalya'daki sosyal yardım sistemi, resmî bir güvence ağı olmaktan öte, yerel yönetimler, kilise, gönüllü kuruluşlar ve aileye dayalı bir şekilde yürütülmektedir (Gough, 2006: 237).

SONUÇ

Yaşlılık, insan hayatının kaçınılmaz bir sürecidir. Genel olarak bir “yetersizlik süreci” şeklinde ifade edilen yaşlılık, 20. yüzyılda, demografik değişimler açısından önemli parametreleri içinde barındırmaktadır. Özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerek Avrupa'da ve gerek dünyanın diğer bölgelerinde yüzbinlerce genç ve yetişkinin hayatlarını yitirmeleri nedeniyle nüfus yapısında önemli değişimler söz konusu olmuştur. Bu gelişmelerin sonrasında ortaya çıkan demografik dönüşümün en önemli etkisi ise, yaşlı nüfusun artması ve toplam nüfus içindeki oranının yükselmesi şeklinde görülmüştür.

Yaşlıların sosyal politika bağlamında önemli bir yere sahip olmasının diğer bir nedeni de, ortalama ömrün giderek uzamasıdır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hız kazanan teknolojik yenilikler ve buluşlar, hayat koşullarının iyileşmesini sağlamıştır. Böylece, sağlık hizmetlerinden önceki dönemlere nazaran daha yaygın ve etkin bir şekilde faydalanma imkânı ortaya çıkmıştır. Tıptaki bu gelişmeler ile birlikte doğal olarak bireyler daha uzun yaşar hale gelmiştir.

Sosyal anlamdaki dönüşümler, yaşlılığın sosyal politika içindeki yeri açısından diğer bir çerçevedir. Modern zamanlar, sadece ekonomik anlamda bir dönüşüme neden olmamış, aynı zamanda sosyal bir dönüşüme de yol açmıştır. Bu sosyal dönüşümün en önemli merkezi “aile” kurumu olmuştur. Aile kurumundaki

dönüşüm, aile içinde bir fert olan yaşlı birey için de kaçınılmaz olarak bir dönüm noktası olmuştur. Eskinin geleneksel ailesi içinde kendisine önemli bir yer bulan ve ihtiyaçları giderilen yaşlı tipi yerine, artık yeni dönemin çekirdek ailesi dışında kalan ve kendi başına ayakta duramayacak bir yaşlı tipi söz konusudur.

Yaşlılara yönelik sosyal politikaların temelini oluşturan diğer bir yön, “sosyal devlet” ilkesidir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında, birçok ülke tarafından “sosyal devlet” ilkesi benimsenmiş, birçok ülkenin anayasalarında yerini almış ve bu ilke etrafında sosyal politika uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda, yaşlılara dönük sosyal politikalar hız kazanmıştır.

Yaşlılara yönelik sosyal politikanın temelinde yer alan, diğer bir etken insanî çerçevedir. Yaşlanma, kaçınılmaz ve doğal bir insanî durumdur. Bundan dolayı, yaşlanma ile ortaya çıkabilecek olan sorunları, oluşturulacak kurumlar ve düzenlemeler aracılığıyla gidermek en insanî hareket olmaktadır.

Bu temeller üzerinde geliştirilen yaşlılara yönelik sosyal politika uygulamalarının en yaygın olanı yaşlılık sigortasıdır. “Yaşının ilerlemesi gibi nedenlerden dolayı, fiziki gücünü kaybeden, eskisi gibi verimli çalışmayan ve dolayısıyla gelir ve kazanç kaybına uğrama tehlikesi ile karşı karşıya gelebilen kişilerin, bu sosyal risklerini karşılama ve onlara emekli aylığı bağlama amacını güden, sosyal sigortalar sisteminde yer alan bir sigorta türü” anlamına gelen yaşlılık sigortası, yaşlıların sosyal politika elde etmesinde vazgeçilmez ve etkili yöntemlerin başında gelmektedir.

Yaşlılara yönelik sosyal politikalar, yaşlıların çalışma hayatında korunmaları, ayrımcılığa maruz kalmalarının önlenmesi ve sosyal dışlanma yaşamalarına mani olunması şeklinde de ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda, yaşlıların çalışma hayatındaki hızlı gelişmelere paralel olarak ihtiyaç duydukları meslekî eğitimi almaları gerekmektedir. Diğer taraftan yaşlarından dolayı herhangi bir yaş ayrımcılığına maruz kalmamaları ve toplum içindeki yaşlılık hallerinden dolayı sosyal dışlanmaya uğramamaları esas kabul edilmektedir. Yaşlılar ile ilgili sosyal politika ayaklarından diğer bir kesit, sosyal bakım, sosyal hizmetler ve sosyal yardımlardır. Bu üç aygıtın işlemesi içinse, ilk önce yaşlılığa bağlı muhtaçlığın ortaya çıkması gerekmektedir.

Bu makalede incelenen İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya örneklerinden yola çıkılarak yaşlılara yönelik sosyal politikaların temel özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Yaşlılara dönük sosyal politikalarda emeklilik sistemi ön planda olmakla birlikte, bakım hizmetleri, sosyal hizmetler ve sosyal yardım gibi yöntemler de önemli bir destek niteliğine sahiptirler. Ancak bu durum, ülkeler arasında farklı şekil ve derecelere sahiptir.
- Emeklilik sistemleri, özellikle 1990’lı yıllarla birlikte reformlara tabi tutulmak suretiyle cömert olmaktan daha az cömert olmaya doğru kaymıştır. Bunun anlamı, sosyal politikalardaki “yaşlıyı merkeze alan” yapının sekteye uğramaya başlamasıdır.

- Yaşlılara dönük sosyal politikalarda, devlet, yerel yönetimler ve aile gibi aktörlerin etkisi, ülkeler açısından farklı derecelerde görülmektedir. Kimi ülkelerde devlet ön planda iken, kimisinde yerel yönetimler ve kimisinde de aile merkezdedir.
- İtalya gibi henüz tam anlamıyla refah seviyesini diğer ülkeler seviyesine çıkaramayan ülkelerde, çeşitli kurumsal düzeylerde zayıf koordinasyonun varlığı, bölgeler arasında var olan büyük farklılıklar ve hakların dağınık bir yapı seyretmesi söz konusu olabilmektedir. Bu husus, Türkiye'deki yapıyı da çağrıştırır niteliktedir.
- Yaşlılara yönelik sosyal bakım hizmetleri, gittikçe “karma bakım modeli” şeklini almaktadır. Bu çerçevede, bakım hizmetinde, bir yandan kamu (merkezî/yerel) gerek finans gerekse direkt hizmet anlamında devrede iken, diğer yandan aile gibi yaşlının yakın çevresi de katkı sağlamaktadır.
- Emeklilik yaşı, gittikçe artmaktadır. Bunun yanında, yaşlılara yönelik olarak, çalışma hayatında kalmalarına dönük teşvikler göze çarpmaktadır.
- İtalya'da, yaşlılara yönelik sosyal politikalar, İtalyan refah devleti mantığının bir parçası olarak gösterilen “klientalist” (kayırmacı) anlayışın içinde işlemektedir. Bu husus, Türkiye'deki halihazır duruma da işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akdemir, Nuran, Fatma İlknur Çınar ve Ülkü Görgülü. (2007); 'Yaşlılığın Algılanması ve Yaşlı Ayrımcılığı,' *Türk Geriatri Dergisi*, C. 10, S. 4, ss. 215-222.
- Akgün, Seva, Coşkun Bakar ve I. İrem Budakoğlu. (2004); 'Dünyada ve Türkiye'de Yaşlı Nüfus Eğilimi, Sorunları ve İyileştirme Önerileri,' *Türk Geriatri Dergisi*, C. 7, S. 2, ss. 105-110.
- Altan, Ömer Z. (2006); *Sosyal Politika*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- (2004); *Sosyal Politika Dersleri*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Altan, Ömer Z. ve Yener Şişman. (2003); 'Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar,' *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, C. 7, S. 2, ss. 2-36.
- Andren, Tomas ve Björn Gustafsson. (2004); 'Patterns of Social Assistance Receipt in Sweden,' *International Journal of Social Welfare*, No. 13, pp. 55-68.
- Arslanogullari, Sebastian. (19.05.2008); 'Social Assistance in Sweden: 1990-1995,' (Çevrimiçi) http://swopec.hhs.se/uunewp/papers/uunewp2000_002.pdf, pp. 1-35.
- Balandi, Gian Guido. (1998); 'Sağlık Bakım Sistemleri: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım,' Çev. Evren Balta, *Avrupa'da Sosyal Koruma; "Değişim ve Sorunları" ETUC-ETUI Konferansı*, Der. Alessandra Bosco ve Martin Hutsebaut, Harb-İş Yayınları, ss. 327-340.
- Baldini, Massimo et.al. (2004); 'Pension Reforms, Tax Incentives and Saving in Italy,' *The Economics of an Ageing Population: Macroeconomic Issues*, Eds. Paolo Onofri, Edward Elgar Pub., UK, pp. 251-345.
- (2002); 'Targeting Welfare in Italy: Old Problems and Perspectives on Reform,' *Fiscal Studies*, Vol. 23, No. 1, pp. 51-75.
- Béland, Daniel ve Toshimitsu Shinkawa. (2007); 'Public and Private Policy Change: Pension Reform in Four Countries,' *The Policy Studies Journal*, Vol. 35, No. 3, pp. 349-371.
- Benassi, David ve Enzo Mingione. (2007); 'İtalyan Refah Sisteminde Sosyal İçerme Amaçlı Asgari Gelir Desteğini Denemek,' *Temel Bir Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru*, Der. Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 125-187.
- Bergmark, Ake et.al. (2000); 'Beyond Benevolence-Solidarity and Welfare State Transition in Sweden,' *International Social Welfare*, No. 9, pp. 238-249.
- Bifulco, Lavinia ve Laura Centemeri. (2008); 'Governance and Participation in Local Welfare: The Case of the Italian Piani di Zona,' *Social Policy & Administration*, Vol. 42, No. 3, June, pp. 211-227.
- Blake, David. (2006); *Pension Economics*, John Wiley & Sons Ltd., GB.
- Bland, Rosemary. (1999); 'Independence, Privacy and Risk: Two Contrasting Approaches to Residential Care for Older People,' *Ageing and Society*, No. 19, pp. 539-560.

Bode, Ingo. (2007); 'From the Citizen's Wage to Self-Made Pensions?: The Changing Culture of Old Age Provision in Canada and Germany,' *Current Sociology*, Vol. 55, No. 5, September, pp. 696-717.

Bosco, Alessandra. (1998); 'Sağlık Bakım Sistemleri,' Çev. Evren Balta, *Avrupa'da Sosyal Koruma; "Değişim ve Sorunları" ETUC-ETUI Konferansı*, Der. Alessandra Bosco ve Martin Hutsebaut, Harb-İş Yayınları, ss. 317-326.

Burtless, Gary. (2004); 'Asset Accumulation and Retirement Income Under Individual Retirement Accounts: Evidence from Five Countries,' *The Economics of an Ageing Population: Macroeconomic Issues*, Eds. Paolo Onofri, Edward Elgar Pub., UK, pp. 227-250.

Caniklioğlu, Nursen. (2007); 'Yaşlılık Sigortasının Yeniden Yapılandırılmasının Esasları,' *Sosyal Güvenliğin Yeniden Yapılandırılması Semineri; 7-8 Aralık 2006*, TİSK Yayınları, Ankara, ss. 191-226.

ÇSGB (2000); *Avrupa Topluluğu Sosyal Güvenlik Kılavuzu*, ÇSGB Yayınları, Ankara.

DPT (12.05.2008); *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2006)*, (Çevrimiçi) <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-06/esg.htm>.

--- (2007); *Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı*, DPT Yayınları, Ankara.

--- (2006); *Dokuzuncu Kalkınma Planı: Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT Yayınları, Ankara.

EUROSTAT (2007), *Europe in Figures: Eurostat Yearbooks 2006-07*, Luxembourg,

(Çevrimiçi), http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1073,46587259&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_product_code=KS-CD-06-001.

Ferrera, Maurizio. (2006); 'Sosyal Avrupa'da Güney Avrupa Refah Modeli,' *Sosyal Politika Yazıları*, Der. Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, İletişim Yay., İstanbul, ss. 195-229.

Gough, Ian. (2006); 'Güney Avrupa'da Sosyal Yardım,' *Sosyal Politika Yazıları*, Der. Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, İletişim Yay., İstanbul, ss. 231-260.

Gould, Arthur. (1999); 'The Erosion of The Welfare State: Swedish Social Policy and The EU,' *Journal of European Social Policy*, Vol. 9, No. 2, pp. 165-174.

Guillén, Ana Marta. (2007); 'Güney Avrupa'da Sağlık Reformu,' *Avrupa'da ve Türkiye'de Sağlık Politikaları*, Der. Çağlar Keyder vd., İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 141-162.

Hamada, Koichi ve Lakshmi K. Raut. (2007); 'Ageing and Elderly Care in An Open Economy,' *Ageing and the Labor Market in Japan (Problems and Policies)*, Eds. Koichi Hamada and Hiromi Kato, Edward Elgar Pub., UK, pp. 75-90.

Hutsebaut, Martin. (1998); 'Emeklilik Sistemleri,' Çev. Bülent Piyal, *Avrupa'da Sosyal Koruma (Değişim ve Sorunlar); 7-8 Kısım 1996*, Türk Harb-İş Sendikası, Ankara, ss. 103-111.

Johansson, Roine ve Klas Borell. (1999); 'Central Steering and Local Networks: Old-Age Care in Sweden,' *Public Administration*, Vol. 77, No. 3, pp. 585-598.

Kaye, Lenard W. (2002); 'Home Care and Home Services,' *Encyclopedia of Aging (Vol. 2)*, Eds. David J. Ekerdt et.al., Thomson and Gale, USA, pp. 636-641.

Lee, Ronald D. (2007); 'Demographic Change, Welfare, and Intergenerational Transfers: A Global Overview,' *Ages, Generations and the Social Contract The Demographic Challenges Facing the Welfare State*, Eds. Jacques Véron, et.al., Springer, Netherlands, pp. 17-44.

Lindquist, Gabriella Sjögren. (19.05.2008); 'Unemployment Insurance, Social Assistance and Activation Policy in Sweden,' (Çevrimiçi): http://pdf.mutual-learning-employment.net/pdf/DE%2007/Sweden_DE_07.pdf.

Lloyd, Liz (2004); 'Mortality and Morality: Ageing and the Ethics of Care,' *Ageing & Society*, No. 24, pp. 235-256.

Lynch, Julia. (2001); 'The Age-Orientation of Social Policy Regimes in OECD Countries,' *Journal of Social Policy*, Vol. 30, No. 3, pp. 411-436.

Mccullough, Laurence B. (2002); 'Long-Term Care Ethics,' *Encyclopedia of Aging (Vol. 3)*, Eds. David J. Ekerdt et.al., Thomson and Gale, USA, pp. 844-847.

Meurer, Anne. (2001); 'Current Development in German Old-Age Provision: Reconciling Continuity and Change,' *International Social Security Review*, Vol. 54, No. 4, pp. 111-117.

Mingione, Enzo. (2006); 'Güney Avrupa Refah Modeli ve Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmaya Karşı Mücadele,' *Sosyal Politika Yazıları*, Der. Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 261-286.

Moreno, Luis. (2003); 'Europeanisation, Mesogovernments and 'Safety Nets',' *European Journal of Political Research*, Vol. 42, No. 2, pp. 271-285.

Murat, Sedat. (2006); *Düinden Bugüne İstanbul'un Nüfus ve Demografik Yapısı*, İTO Yayınları, İstanbul.

OECD (1998); *The Battle Against Exclusion: Social Assistance in Australia, Finland, Sweden and the United Kingdom*, OECD Pub., Paris,.

Oğlak, Sema. (2007); 'Uzun Süreli Evde Bakım Hizmetleri ve Bakım Sigortası,' *Türk Geriatri Dergisi*, C. 10, S. 2, ss. 100-108.

Palme, Joakim et.al. (2002); 'Welfare Trends in Sweden: Balancing the Books for the 1990s,' *Journal of European Social Policy*, Vol. 12, No. 4, pp. 329-346.

Rauch, Dietmar. (2008); 'Central ersus Local Service Regulation: Accounting for Diverging Old-age Care Developments in Sweden and Denmark, 1980-2000,' *Social Policy & Administration*, Vol. 42, No. 3, June, pp. 267-287.

Samuelsson, L., B. Malmberg ve J.H.Hansson. (1998); 'Daycare for Elderly People in Sweden: A National Survey,' *Scandinavian Journal of Social Welfare*, No. 7, pp. 310-319.

Seabrook, Jeremy. (2003); *A World Growing Old*, Pluto Pres, USA.

Seyhun, Ömer K. (2006); 'Avrupa Birliği'ndeki Demografik Dönüşümün Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyeliği Çerçevesinde İşgücü Piyasalarına Yansımaları,' *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uzmanlık Tezi*, TCMB Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

Seyyar, Ali. (2006); *Değişen Dünyada ve Türkiye'de Sosyal Politikalar*, Değişim Yayınları, İstanbul.

--- (2005); *Sosyal Güvenlik Terimleri*, Papatya Yayıncılık, İstanbul.

--- (2004); *Teorik ve Pratik Boyutlarıyla Sosyal Bakım*, SHÇEK Yayınları, Ankara.

Shaver, Sheila. (1998); 'Universality or Selectivity in Income Support to Older People? A Comparative Assessment of The Issues,' *Journal of Social Policy*, Vol. 27, No. 2, pp. 213-254.

Steinmo, Sven. (2003); 'Bucking the Trend? The Welfare State and the Global Economy: The Swedish Case Up Close,' *New Political Economy*, Vol. 8, No.1, pp. 31-37.

Sundström, Gerdt ve Lennarth Johansson. (2005); 'The Changing Balance of Government and Family in Care for the Elderly in Sweden and Other European Countries,' *Australasian Journal on Ageing*, Vol. 24, June, pp. 5-11.

T.C. Başbakanlık (2005); *Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma 9- Sosyal Güvenlik Reformu: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

TUİK (2008), *Haber Bülteni: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2008 Nüfus Sayımı Sonuçları* (Çevrimiçi)

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=3992>.

TÜSİAD (2004); *Türk Emeklilik Sisteminde Reform: Mevcut Durum ve Alternatif Stratejiler*, Haz. Yusuf Alper, Selahattin İmrohoroğlu ve Serdar Sayan, TÜSİAD Yayınları, İstanbul.

Uhlenburg, Peter ve Jenifer Hamil-Luker (2002); 'Age Discrimination,' *Encyclopedia of Aging (Vol. 1)*, Eds. David J. Ekerdt et.al., Thomson and Gale, USA, pp. 28-32.

United Nations (2007); *World Economic and Social Survey 2007: Development in an Ageing World*, Department of Economic and Social Affairs, New York.

Véron, Jacques ve Sophie Pennec. (2007); 'Demographic Context of The Social Contract in Developed Countries: Unity And Diversity,' *Ages, Generations and the Social Contract The Demographic Challenges Facing the Welfare State*, Eds. Jacques Véron, et.al., Springer, Netherlands, pp. 45-58.

Weeks, John R. (2002); 'Population Aging,' *Encyclopedia of Aging (Vol. 3)*, Eds. David J. Ekerdt et.al., Thomson and Gale, USA, pp. 1113-1116.

Zaidi, Asghar, Joachim R. Frick and Felix Büchel. (2005); 'Income Mobility in Old Age in Britain and Germany,' *Ageing & Society*, No. 25, pp. 543-565.

Zaidi, Asghar ve Björn Gustafsson. (2007); 'Income Mobility Among the Elderly in Sweden During the 1990s,' *International Journal of Social Welfare*, No. 16, pp. 84-93.